

**Soproni Egyetem**  
**Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar**

**Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok**  
**Doktori Iskola**

**A RÖVID ELLÁTÁSI LÁNC TÁRSADALMI-GAZDASÁGI**  
**ÉS TERÜLETI ÖSSZEFÜGGÉSEI TERMELŐI**  
**OLDALRÓL VAS MEGYE PÉLDÁJÁN**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**Készítette:**

Inzsöl Renáta Orsolya

**Témavezető:**

Prof. Dr. Kiss Éva egyetemi tanár

**Sopron**  
**2022**

**Doktori Iskola:** Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

**Vezetője:** Prof. Dr. Obádovics Csilla egyetemi tanár

**Program:** Nemzetközi gazdaság és gazdálkodás

**Témavezető:** Prof. Dr. Kiss Éva egyetemi tanár

.....  
Témavezető aláírása

## TARTALOMJEGYZÉK

1. A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA ÉS A KUTATÁS CÉLJA .....	4
2. A KUTATÁS FŐBB KÉRDÉSEI.....	6
3. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK .....	8
3.1 A kutatás fontosabb megállapításai, eredményei és a kutatási kérdések igazolása .....	8
3.2. A kutatás új és újszerű eredményei .....	13
4. ÖSSZEFOGLALÓ, A KUTATÁS FOLYTATÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI .....	16
5. FELHASZNÁLT IRODALOM .....	18
6. RELEVÁNS PUBLIKÁCIÓK .....	19

## 1. A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA ÉS A KUTATÁS CÉLJA

Témaválasztásomat alapvetően két tényezőcsoport motiválta. Az egyik személyes indíttatású, hiszen már egyetemi tanulmányaim során is a régiógazdaságtan főszakirányt választottam, majd a képzés befejezése után vidékfejlesztési területen helyezkedtem el. Vidékfejlesztéssel, helyi termelők, gazdák, kézművesek piacra jutásának segítségével elsősorban Vas megyében 2007 óta foglalkozom. A munkám során tapasztalt számos gyakorlati kihívás ösztönzött arra, hogy a termelői termékek közvetlen értékesítését jellemző társadalmi-gazdasági összefüggésekre tudományos válaszokat találjak. A másik ok, hogy az elmúlt évtizedben a világban markáns változások mentek végbe, és felerősödött az igény az élelmiszerek minél közelebbi, megbízhatóbb forrásból való beszerzésére. A hagyományos élelmiszerrendszerben jelentős változásokat figyelhettünk meg a 20. század második felétől, amely azóta is tart a globalizáció, az iparosodás és a mezőgazdaságot érintő változások – az intenzív földhasználat, a növekvő méretű gazdaságok és a munkaerő kizsákmányolása – miatt (Maxwell–Slater, 2003). Mára a fogyasztás elszakadt a szezonalitástól és a földrajzi területtől. A szupermarketekben az év bármely időszakában elérhetőek a világ bármely részéről származó termékek. Az üzletek polcairól leemelve az élelmiszert, szinte fogyasztásra készen kapjuk. A fejlett országok néhány fogyasztói csoportja esetében már megfigyelhető az az éles váltás, mely az egészséges élelmiszerhez jutás fontosságát helyezi előtérbe a környezeti szempontok figyelembevételével (Briggs et al, 2013). A valós betegségek alapuló ételérzékenység mára már mindennapos lett, de emellett megjelent több divatdiéta is. Mindezek még inkább növelik a keresletet az egészséges (vagy annak vélt) élelmiszerek iránt. Az élelmiszerrendszer mai képe kettős, hiszen a fogyasztók egy része egyre nagyobb figyelmet

szentel vásárlásai során az egészséges, nyomonkövethető, helyi gazdaságot támogató, környezetbarát és méltányos módon előállított élelmiszereknek. Mindemellett viszont a mértéktelen fogyasztás hatalmas egészségügyi és környezeti károkat okoz. Az EU felnőtt lakosságának több, mint fele túlsúlyos (EUROSTAT, 2019). A termőföld és az élővizek kizsákmányolása, a környezetszennyezés, a kemikáliák használata és az intenzív mezőgazdasági technológiák alkalmazása környezeti katasztrófákhoz vezet. A klímaváltozás következtében területek kerülnek víz alá vagy éppen megindul az elsivatagosodás folyamata, az eddig őshonos növények eltűnnek, és helyüket újabbak veszik át. Jelentős különbségek tapasztalhatók az egyes földrészek élelmiszerral való ellátottságában, az éhínség mellett megjelenik a pazarlás is. Napjainkban az Európai Unióban előállított élelmiszer 20 százaléka kidobásra kerül (Stenmarck et al., 2016).

Elkezdődött viszont az a folyamat, mely az előbbi károk visszafordítására törekszik. Az Európai Zöld Megállapodás (Európai Bizottság, 2019) részét képező „Termelőtől a fogyasztóig” stratégia (Európai Bizottság, 2020) célja, hogy az Európai Unió minden polgára egészséges, környezetbarát módon előállított élelmiszerhez jusson méltányos áron. A COVID-19 világjárvány hatására a helyi élelmiszerrendszer minden eddiginél nagyobb hangsúlyt kapott. A helyben előállított élelmiszerek még inkább előtérbe kerültek egyrészt a beszerzési források beszűkülése, másrészt a külföldi áruk iránt megrendült fogyasztói bizalom következtében. A jövő élelmiszerrendszereinek ellenállóknak és rugalmasnak kell lenniük, hogy minden körülmények között biztosítsák a friss és egészséges élelmiszerhez való hozzájutást mindenki számára. A járvány hatásának köszönhetően nemzetközi és hazai szinten is egyre több kutató fordult a témakör vizsgálatára felé. A fogyasztói tudatosság

szintjének növekedése, a termékek közvetlenül a termelőtől történő beszerzésének megerősödése kutatásomat elméleti és gyakorlati szempontból is felértékelte.

A rövid ellátási lánc (REL) vizsgálata viszonylag új tudományterületnek tekinthető, mely az alternatív élelmiszer hálózat elméleti kutatásából nőtt ki magát. A témakör vizsgálata kezdeti stádiumban van Magyarországon, míg a nyugati szakirodalomban először az 1990-es évek elején jelentek meg publikációk az alternatív élelmiszer hálózat témájában, melyet később, a 2000-es évek elején követtek a rövid ellátási lánchoz kapcsolódó kutatások.

A kutatás célja a hazai rövid ellátási lánc társadalmi-gazdasági és területi összefüggéseinek vizsgálata termelői oldalról. Cél feltárni, hogy a magyarországi kutatások milyen témaköröket vizsgáltak, és milyen eredményekre jutottak. Vajon a hazai kutatások eredményei markánsan különböznek a nemzetközitől? Szándékomban áll vizsgálni, hogy a kistermelői aktivitási szint változott-e az elmúlt években, láthatunk-e területi különbségeket az országos adatokat vizsgálva. Célul tűztem ki egy szűkebb földrajzi terület, Vas megye rövid ellátási láncának vizsgálatát termelői oldalról megközelítve. Hogyan működhet egy földrajzilag körülhatárolható területen a rövid ellátási lánc? Milyen fejlesztési igényeik vannak a termelőknek, milyen akadályokba ütköznek? Milyen megoldásokat találhatunk ezekre a problémákra?

## **2. A KUTATÁS FŐBB KÉRDÉSEI**

A fentiek alapján három kutatási kérdéskör fogalmazható meg. Az **első kutatási kérdés** arra vonatkozik, hogy a hazai kutatók milyen szempontok szerint vizsgálták a rövid ellátási láncokat. A hazai

kutatások tártak-e fel területi szintű különbségeket a rövid ellátási láncok társadalmi-gazdasági vetületében? A magyar kutatók az ország mely területeit vizsgálták, milyen módszereket alkalmaztak, mik voltak a legfőbb kutatási eredményeik? Mikor indult el hazánkban a rövid ellátási lánc tudományos szintű kutatása?

Feltevés: A hazai kutatások főként átvették a nemzetközi szakirodalmi eredményeket, a fő irányok a termelői és fogyasztói szempontú kutatásokra fókuszálnak.

**Második kutatási kérdésként** arra keresem a választ, hogy Magyarországon hogyan változott a kistermelők helyzete és aktivitási szintje 2014-ről 2019-re. Milyen területi különbségek azonosíthatók a megyék szintjén vizsgálva? Mely tényezők okozzák ezeket a különbségeket? Mely megyék indultak el a fejlődés útján, és melyek azok, amelyek stagnálnak, vagy nem olyan ütemben fejlődtek, ahogy a korábbi kutatások alapján elvárható lett volna?

Feltevés: Az Élelmiszer-Relokalizációs Termelői Index (ÉRTI) felülvizsgálata alapján a kistermelők helyi élelmiszerrendszerben betöltött megyei aktivitási szintje nem változott markánsan.

**Harmadik kutatási kérdés,** hogy hogyan lehet megyei vagy még inkább mikroregionális szinten fejleszteni és működőképessé tenni a rövid ellátási láncot. Melyek azok a legfőbb hátráltató tényezők, amelyekkel a termelőknek szembe kell nézniük? Milyen eszközökkel, beavatkozásokkal lehet a termelők REL jelenlétét segíteni és a nehézségeken csökkenteni? Mi az, ami leginkább elősegítené a hatékony működtetést?

Feltevés: A megyei szintű eredmények analízise lehetővé teszi a mikroregionális szintű rövid ellátási lánc mintamodell felállítását. A REL-szervezők szerepe kiemelkedően fontos a rövid ellátási lánc fejlesztésében.

### **3. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK**

#### **3.1 A kutatás fontosabb megállapításai, eredményei és a kutatási kérdések igazolása**

Az elmúlt évtizedben a termelői közvetlen értékesítés és a rövid ellátási lánc jelentős fejlődésen ment keresztül mind a nyugati államokban, mind pedig Magyarországon. Az EU mezőgazdasági vállalkozásainak több mint 15%-a már most is közvetlenül értékesíti a megtermelt termékek több, mint felét. Jelentőségük azonban még így is elenyésző a hosszú ellátási láncban értékesített termékekhez képest. Nemcsak a gyakorlatban kezdenek el egyre többen közvetlen, vagy rövid ellátási láncban történő értékesítéssel foglalkozni, de a tudományos diskurzusban is egyre gyakrabban megjelenik a téma. A rövid ellátási lánc a társadalmi-gazdasági, illetve környezeti szempontból fenntarthatóbb mezőgazdaságra, illetve élelmiszeriparra történő átmenet kulcsfontosságú eleme lehet. A termelők számára a közvetlen értékesítés a gazdasági hasznon túl egyfajta életfelfogást, a társadalmi hasznosság érzetét biztosítja. A tevékenység elindításához legfőbb motiváció sok esetben, hogy a fogyasztókat egészséges, friss élelmiszerrel lássák el. Ugyanez igaz a fogyasztói oldalra is. A termelőtől való vásárlás nemcsak a létfenntartás, az élelmiszer beszerzése miatt fontos, hanem egyfajta élményt is kínál. Lehetőséget teremt arra, hogy a vásárló fogyasztási döntésével támogassa a helyi gazdaságot, szembeforduljon a globalizációval, az általános trendekkel. A közvetlen értékesítés legfőbb mozgatórugója a bizalom, a



személyes, átlátható kapcsolat megléte. A koronavírus járvány ezen közvetlen, bizalmi kapcsolat fontosságára még inkább felhívta a figyelmet. A rövid ellátási lánc lehetőséget biztosít arra is, hogy az ételkészítés-önrendelkezés erősebbé váljon az adott térségben, megvalósulhasson az ételkészítés-relokalizáció. Mindehhez azonban a kínálati oldal erősítése mellett a megfelelő keresletet is biztosítani kell. A bevezetőben írt idézet mondanivalóját – tegyünk meg mindent, ami tőlünk telik – nemcsak saját gyakorlati és kutatómunkámra érzem igaznak, hanem az egyéni fogyasztók szintjén is növelni kell a vásárlói tudatosság szintjét és döntéseinkkel meg kell tennünk mindent, ami anyagi és egyéb lehetőségeinkhez mérten lehetséges. Mindezeket figyelembe véve azonban a rövid ellátási láncok globális elterjedése előtt még számos akadály tornyosul, hiszen társadalmi-gazdasági, illetve környezeti előnyök nem minden esetben igazoltak, vagy csak bizonyos feltételek teljesülése mellett érvényesülnek.

Az értekezés megállapításai, eredményei a nemzetközi és hazai szakirodalmi kutatásra, illetve az empirikus adatgyűjtésre és feldolgozásra támaszkodnak. A kutatói eredmények alapján a kutatási kérdésekkel összefüggésben a következő tézisek fogalmazhatók meg.

**Az első kutatási kérdés** arra vonatkozott, hogy milyen fő irányok jellemzőek a hazai rövid ellátási lánc kutatásokban.

**1. tézis:** A hazai kutatók által megjelentett tudományos művek tématerületek szerint négy csoportba sorolhatók:

- (1) fogyasztói szempontú vizsgálat,
- (2) termelői szempontú vizsgálat,
- (3) hatások vizsgálata – társadalmi, gazdasági, környezeti,
- (4) REL típusok vizsgálata.

A kutatás során arra a következtetésre jutottam, hogy a keresleti és kínálati tényezőkön túl fontos területet jelentenek még a REL hatásaira (társadalmi, gazdasági, környezeti) vonatkozó kutatások, továbbá típusainak vizsgálata. A PRISMA módszeren alapuló szisztematikus szakirodalmi kutatás igazolta, hogy a hazai szakirodalomban a rövid ellátási láncokhoz kapcsolódó kutatások csak a 21. század első évtizedének végén kezdődtek meg. Az alapvető fogalmi meghatározásokat így a kezdeti fázisban leginkább csak átvették a téma kutatói, majd később kezdődött a külföldi definíciók, kutatási módszertanok hazai viszonyokra történő adaptálása. Felfutást a kutatások számában 2014-ben, illetve 2020-ban figyelhettünk meg. Utóbbi oka a COVID-19 világjárvány élelmiszerrendszerre gyakorolt hatásában keresendő. A fogyasztói vizsgálatok elsősorban a vásárlási motivációkkal, a fizetési hajlandósággal, a REL-hez kötődő attitűdökkel foglalkoznak. Néhány esetben találkozunk a közvetlen értékesítést nagymértékben jellemző bizalom témakörének kutatásával, illetve ehhez kapcsolódóan a védjegyek és a földrajzi árujelzők szerepével. A termelőket érintő kutatásoknál szintén kedvelt téma a motivációk és az attitűdök vizsgálata (például Ajzen tervezett magatartás modelljének használatával), valamint a megélhetés kérdése. Számos szakértőt foglalkoztat, hogy milyen szempontok szerint választanak a gazdák a közvetlen értékesítési csatornák között. Több kutatás foglalkozik a rövid ellátási lánc társadalmi-gazdasági, vagy környezeti hatásainak vizsgálatával. A REL a vidékfejlesztés fontos eszköze, melyet számos aspektusból elemeztek a szakértők. 2020-ban megjelentek azok a publikációk, melyek a koronavírus járvány rövid ellátási láncra gyakorolt hatásait tárták fel. A jogszabályi módosítások, szakpolitikai javaslattétel jelenti a kutatások gyakorlati hasznosításának legfontosabb kivetülését, így a hazai szakirodalomból ezek sem hiányozhatnak. Negyedik fókuszterületként a REL különféle típusai azonosíthatók, melyeket több szempont szerint kutattak. A

rövid ellátási lánc hazai típusainak vizsgálata közül az elemzett szakirodalmakban a piacok, a bevásárló közösségek, illetve a közösség által támogatott mezőgazdasági rendszerek képviselik a legnagyobb arányt.

**Második kutatási kérdés:** Hogyan változott a kistermelők aktivitási szintje az Élelmiszer-Relokalizációs Termelői Index (ÉRTI) felülvizsgálata tükrében az elmúlt fél évtizedben?

**2. tézis:** A kistermelői aktivitási szint 2014-ről 2019-re összességében valamelyest növekedett hazánkban, de az egyes megyék értékeit vizsgálva ez már nem minden esetben van így. A hús hazai megye közül kilencben nőtt, kettőben nem változott, szintén kilencben pedig csökkent a kistermelői aktivitási szint a 2014-es és 2019-es évek adatait vizsgálva. Az ÉRTI jelenlegi értéke Szabolcs-Szatmár-Bereg, Bács-Kiskun, majd Hajdú-Bihar és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a legkedvezőbb. A vizsgált öt éves időtartamban ezen megyék még inkább elszakadtak a többiektől. A helyi élelmiszerrendszer fejlődési potenciálja (ÉRTI<sub>p</sub>) a vizsgálat tárgyát képező mindkét évben Budapest esetében a legkedvezőbb, ami a főváros lakosságszámából, kedvező jövedelmi és iskolázottsági adottságaiból eredeztethető. A kedvező helyzetet tovább segíti, hogy ide bármely kistermelő szállíthat az ország egész területéről. Győr-Moson-Sopron megye helyzete hasonló Budapestéhez, hiszen itt is nagy a fizetőképes kereslet, földrajzi fekvéséből adódóan magas a kistermelői aktivitás és kiemelkedő a biogazdálkodók száma is. A fejlődési potenciál tizenkét megye esetében javult a vizsgált fél évtizedben. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye fejlődési lehetőségei azonban nem olyan biztatóak, mint jelenlegi helyzete, ami azt jelenti, hogy az elkövetkezendő években várható, hogy a többi megye utoléri vagy akár meg is előzi.

Az eredmények alapján láthatóvá vált, hogy a hagyományosan mezőgazdasági jellegű megyék esetében hasznosulhatnak leggyorsabban a támogatási források. A fizikai korlátozó tényezők és a civil szervezeti, önkormányzati aktivitás figyelembevétele az adott megyében meggyorsíthatja a rövid ellátási láncok fejlődését. A rövid ellátási lánc termelői oldala megyei szinten eltérő sajátosságokkal rendelkezik. A területi adottságok figyelembevétele az agrár- és egyéb uniós támogatások esetében is indokolt. Ehhez szükséges szakmai szervezetek bevonása, akik segíthetik a sajátosságokhoz illeszkedő támogatási rendszer kialakítását.

**Harmadik kutatási kérdés:** Milyen eszközökkel, beavatkozásokkal lehet a termelők rövid ellátási láncban való jelenlétét segíteni és a nehézségeken csökkenteni a Vas megyei vizsgálatra alapozva?

**3. tézis:** Az interjúk során feltárt problémák és a felvázolt megoldási javaslatok alapján az a következtetés vonható le, hogy egy-egy mikrorégió termelőinek sikeres piacrajutása érdekében szükség van térségi szintű együttműködésekre a rendszer szereplői között. A megyei szintű eredmények analízise lehetővé teszi a mikroregionális szintű rövid ellátási lánc mintamodell felállítását. A REL-szervezők szerepe kiemelkedően fontos a rövid ellátási lánc fejlesztésében. A REL-szervezők olyan szakemberek, akik széleskörű ismeretekkel rendelkeznek a kisléptékű élelmiszerelőállítás, -feldolgozás, értékesítés, valamint a mezőgazdasági vállalkozások működtetéséhez és a termékértékesítéshez szükséges logisztika, pénzügyek és adminisztráció területén. Kiemelkedő kommunikációs képességeik, illetve integrált térségi kapcsolatrendszerük által

előmozdítják a hatékony és sikeres együttműködést a rövid ellátási lánc szereplői között.

A hatékonyan működő rövid ellátási lánc modellnek az empirikus részben felvázolt, az interjúalanyok által említett legfontosabb hátráltató tényezőkre kell megoldást kínálni, úgymint termelés, feldolgozás, értékesítés, logisztika, pályázatok és adminisztráció, valamint a külső tényezők és innovációs hatások. A fogyasztók szerepét sem szabad elfelejteni, hiszen a keresleti oldal fejlesztése ugyanolyan fontos, mint a kínálaté. A fogyasztók elkötelezettsége a REL-lel kapcsolatban a minőségi termékeken túl a folyamatok megismerésével és működtetésébe történő bevonásával lehetséges. A fogyasztók megszólítása önkéntes tevékenységekkel, gazdaságlátogatások szervezésével, szemléletformáló rendezvényekkel a legeredményesebb.

### **3.2. A kutatás új és újszerű eredményei**

Doktori értekezésemben a rövid ellátási lánc gazdasági-társadalmi és területi összefüggéseit vizsgáltam Magyarországon, Vas megye példáján termelői oldalról. A kutatási téma több szempontból is újnak, illetve újszerűnek tekinthető, hiszen a hazai szakirodalom nagyon szűkös erről a témáról. A kutatás során több adalék, pontosítás és részeredmény született, ezek közül a legjelentősebbeket foglalom össze:

1. Elsősorban a nemzetközi szakirodalom alapján feltártam az élelmiszerrendszer fejlődési fázisait, az alternatív élelmiszer hálózat újbóli előtérbe kerülésének folyamatát, majd a konvencióelmélet, a társadalmi beágyazottság vizsgálata után összefoglaltam a rövid ellátási lánc nemzetközi sajátosságait.
2. A nemzetközi kitekintés után a rövid ellátási lánc hazai jellemzőinek ismertetését helyeztem a vizsgálat középpontjába. Szisztematikus szakirodalmi elemzés keretében a hazai rövid

ellátási lánc kutatásához tartozó négy fő fókuszterületet azonosítottam: fogyasztói és termelői fókusz, hatások és típusok vizsgálata. A négy terület közül kettő – termelői fókusz és típusok – legfőbb eredményeit, megállapításait az általam fellelhető szakirodalom alapján hazánkban az elsők között vizsgáltam és foglaltam össze. Ráműtattam a szakirodalom alapján a hazai és a fejlett országok REL kutatásában tapasztalható különbségekre és hasonlóságokra. A szakirodalom által tett megállapítások gyakorlati szempontú jobb megértése érdekében feltártam a kapcsolódó hazai jogszabályi és pénzügyi környezetet, a vidékfejlesztés terén jelenleg rendelkezésre álló támogatási lehetőségeket, forrásokat.

3. A nemzetközi és hazai szakirodalmi kutatás mellett az időbeli és térbeli különbségekre is koncentráltam, és hazai viszonylatban indexképzés eszközével elemeztem a rövid ellátási lánc sajátosságait, eltéréseit. Az Élelmiszer-Relokalizációs Termelő Index (ÉRTI) módszertanát újraértékeltem és módosítottam (ÉRTI index revíziója), indikátorait aktualizálva vizsgáltam a rövid ellátási lánc hazai sajátosságait és változásait 2014 és 2019 között. A helyi termelői adatbázisban hirdető gazdák száma helyett a helyi termelői piacok számát vontam be az elemzésbe az öt indikátor egyikeként. Az indikátor alkalmas arra, hogy bemutassa a civil szervezeti és önkormányzati aktivitást a térségben. Mindezek alapján megállapítható, hogy a húsz hazai megye közül kilencben nőtt, kettőben nem változott, szintén kilencben pedig csökkent a kistermelői aktivitási szint a 2014-es és 2019-es évek adatait vizsgálva. A korábban legjobb adottságokkal rendelkező megyék még inkább elszakadtak a többiektől, melyből az a következtetés vonható le, hogy a vonatkozó támogatások nem a megyék közötti kiegyenlítést szolgálták, hanem még inkább elmélyítették a meglévő különbségeket.

4. Empirikus kutatásom eredményeként feltártam Vas megye rövid ellátási láncban értékesítő termelőinek jelenlegi helyzetét. Vas megye nem szerepelt az eddigi kutatások fókuszában, ezért elsők között tártam fel, és mutattam be rövid ellátási láncra vonatkozó sajátosságait.
5. Az országban az elsők között foglalkoztam a koronavírus járvány rövid ellátási láncra gyakorolt hatásaival, új kihívásokat és lehetőségeket azonosítottam. A megkérdezettek többségénél egyáltalán nem jelentett bevételkiesést a járvány első hulláma. Negyedük árbevétel növekedést könyvelhetett el. Akik csökkenésről számoltak be, ők átlagosan 20-30 százalékos bevételkiesést szenvedtek el. Okként említhető, hogy rövidebb-hosszabb időre bezártak a piacok, a vendéglátóhelyek, elmaradtak a rendezvények, a fogyasztók egy része nem szívesen mozdult ki otthonról. A termelők rugalmasan tudtak reagálni a változásokra. Az értékesítési helyek, csatornák átrendeződtek, eltolódott az arány a közvetlen, személyes, bizalmi kapcsolatot biztosító lehetőségek felé. Összességében a bevételnövekedés mögött egyértelműen a személyes kapcsolat, a bizalom a hazai termékekben, a tömeg kerülése, a távolságtartás és a higiéniai előírások fokozottabb betartásának lehetősége húzódott meg.
6. A felmerülő igényekre, problémákra megoldási javaslatokat fogalmaztam meg öt, általam azonosított tématerülethez kapcsolódóan (I. termelés, feldolgozás, II. logisztika, III. értékesítés, IV. Pályázatok, adminisztráció, V. Külső tényezők, innovációs hatások), mely alapján kidolgoztam egy mikroregionális szinten használható rövid ellátási lánc mintamodellt. A mintamodellhez kapcsolódóan meghatároztam a REL-szervező definícióját. Az interjúk elemzése és a francia fenntartható élelmészeti területi szakértői képzés leírása alapozta meg a többlettartalommal felruházott, és a hazai viszonyokra adaptált REL-szervező fogalom elméleti hátterét.

#### **4. ÖSSZEFOGLALÓ, A KUTATÁS FOLYTATÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI**

A rövid ellátási lánc empirikus elemzését hazánkban nagyban nehezíti, hogy nem állnak rendelkezésre részletes, megyei, járási, települési szintű statisztikai adatbázisok, így a nemzetközi kutatások eredményeivel való összehasonlítás nehézkes, már-már lehetetlen. Számos témában a kutatások kizárólag esettanulmányokra támaszkodnak. Egyéni kutatói szinten országos szintű adatok gyűjtésére nincs kapacitás. A vizsgált Élelmiszer-Relokalizációs Termelői Index (ÉRTI) esetében sem valósulhatott meg az eredeti angolszász szakirodalomban használt indikátorok vizsgálata, hiszen hazánkban ilyen vagy akár ehhez hasonló adatok sem állnak rendelkezésre. A terület tudományos kutatásának fejlődéséhez a hazai statisztikai adatoknak ki kellene terjedni a kistermelők adataira, az általuk előállított termékfeleségekre és mennyiségekre, gazdasági jelentőségükre, arányukra az élelmiszerfogyasztásban, a foglalkoztatásban és így tovább. A különféle értékesítési módok teljes fogyasztáson belüli arányának elemzése is érdekes, nemzetközi szinten összehasonlítható eredményeket adna.

A dolgozatban az Élelmiszer-Relokalizációs Termelői Index (ÉRTI) vizsgálata során az eredetihez hasonlóan elsősorban a termelői oldal került előtérbe. Fontos lenne megvizsgálni azonban a kereslet térbeli elrendeződését is, így kaphatnánk komplex képet a rövid ellátási láncok hazai fejlesztésének térbeli-társadalmi különbségeiről. Ugyanez igaz a megyei szintű primer kutatásra is, ahol jelenleg csak a termelői oldal vizsgálata valósult meg. A kutatás következő lépése lehet a fogyasztói oldal feltárása, mely nemcsak a háztartásokat, mint végső fogyasztókat, de a kiskereskedelmet, a vendéglátást, közétkeztetést is magában foglalja. A vállalkozások és az intézmények sokkal kiszámíthatóbb



és magasabb keresletet támaszthatnak a termelői termékek iránt, mint az egyének. A nagyobb és ütemezett megrendelések lehetővé tehetik új gazdaságok létrejöttét és hatékonyan segíthetik a mikroregionális szintű rövid ellátási lánc fejlődését. A kutatás folytatását jelentheti a megyei szintű vizsgálat kiterjesztése több megyére, vagy akár országos szintű felmérés is megvalósítható.

A termelői oldal további elemzésére adhat lehetőséget a megkérdezettek tipizálása, csoportosítása megadott szempontok alapján. Az eredmények szélesítését szolgálná a REL-szervezők rendszerbe szervezésének vizsgálata, hazai és külföldi jó gyakorlatok feltárása és az adaptációs lehetőségek elemzése. A kutatás során megfogalmazott eredmények a szakpolitikai döntéshozók számára jó alapot biztosíthatnak. A javaslatok, megállapítások más kutatások kiindulópontjaként is szolgálhatnak.

## 5. FELHASZNÁLT IRODALOM

Briggs, A.D.M.; Kehlbacher, A.; Tiffin, R.; Garnett, T.; Rayner, M.; Scarborough P. 2013: Assessing the impact on chronic disease of incorporating the societal cost of greenhouse gases into the price of food: an econometric and comparative risk assessment modelling study. *BMJ Open* 3(10) <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2013-003543>

Európai Bizottság (2019): Az európai zöld megállapodás. A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. [https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0012.02/DOC\\_1&format=PDF](https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0012.02/DOC_1&format=PDF) (Letöltés: 2021. január 30.)

Európai Bizottság (2020): „Termelőtől a fogyasztóig” stratégia a méltányos, egészséges és környezetbarát élelmiszerrendszerért. A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. [https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:ea0f9f73-9ab2-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0011.02/DOC\\_1&format=PDF](https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:ea0f9f73-9ab2-11ea-9d2d-01aa75ed71a1.0011.02/DOC_1&format=PDF) (Letöltés: 2021. január 30.)

EUROSTAT (2019): Obesity rate by body mass index, [https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg\\_02\\_10/default/table?lang=en](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_02_10/default/table?lang=en) (Letöltés: 2021. október 9.)

Maxwell, S.; Slater, R. (2003): Food policy old and new. *Development policy review*. 21 (5-6) 531-553.

Stenmarck, A; Jensen, C.; Quested, T.; Moates, G. (2016): Estimates of European food waste levels. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.4658>.

## 6. RELEVÁNS PUBLIKÁCIÓK

Inzsöl, R. (2021) Az élelmiszertermelés relokalizációjának térbeli különbségei és változásuk Magyarországon a XXI. század elején, TÉR ÉS TÁRSADALOM, 35(1), pp. 54-71. doi: 10.17649/TET.35.1.3277.

Bertalan, L., Inzsöl, R., Hegedüs, J., Jankó, F. (2019): Quo vadis Farmer Sales? The Experience of a Survey in Hungary. NASE GOSPODARSTVO / OUR ECONOMY (0547-3101 2385-8052): 65 (1), 30-39.

Hegedüs, J., Jankó, F., Inzsöl, R. (2019): Social Innovations and Sustainability of Modern Urban Development Models in Kaposvár. MODERN GAZDASÁG, OKOS FEJLŐDÉS Nemzetközi Tudományos Konferencia. Sopron, 2019. november 7. – Konferenciakötet

Inzsöl, R., Hegedüs, J. (2019): Rövid ellátási láncsal kapcsolatos támogatási lehetőségek a hazai LEADER programban (2014-2020) Konferencia helye, ideje: Győr, 2018.05.04. (Doktoranduszok Országos Szövetsége) 11 p.

Inzsöl, R. (2019): Selling local – Why local food movements matter. FÖLDRAJZI KÖZLEMÉNYEK (0015-5411): 143. 2. pp. 188-196. Könyvismertető.

Bertalan L., Inzsöl R. (2018): Helyi termelők jelenléte a közvetlen értékesítési csatornáknak és a városi élelmiszerellátásban. A FALU (0237-4323): 33 (2). pp 13-27.